

MANIFESTA 9

Paolo Woods, *Imboulou Dam*, 200 km North of Brazzaville, Republic of the Congo, juni 2007

2 juni – 30 september 2012
Genk, Provincie Limburg, België

De Europese Biënnale voor Hedendaagse Kunst · The European Biennial of Contemporary Art
 La Biennale Européenne d'Art Contemporain · Die Europäische Biennale für Zeitgenössische Kunst

www.manifesta9.org

Manifesta 9: The Deep of the Modern

Manifesta 9, de Europese Biënnale voor Hedendaagse Kunst, loopt van 2 juni tot 30 september 2012 in Genk, in Belgisch Limburg.

Manifesta 9, dat de titel *The Deep of the Modern* meekreeg, is samengesteld door de Mexicaanse curator en auteur Cuauhtémoc Medina en zijn co-curatoren Katerina Gregos (Brussel) en Dawn Ades (Londen).

Met *The Deep of the Modern* dompelt Manifesta 9 het publiek onder in een dialoog tussen generaties, regio's, tijdperken en maatschappelijke projecten en laat het de hedendaagse kunst ervaren als één van de krachten die de wereld vorm en gestalte geven. Precies daarom is het geen conventionele biënnale geworden, het is géén megatentoonstelling die een volledig overzicht van de hedendaagse kunst pretendeert te zijn. Het curatorenteam koos ervoor drie componenten, die nog weerklinken in het voormalige mijncomplex van Waterschei, samen te voegen en een onderlinge wisselwerking tot stand te brengen:

17 Ton is een reeks presentaties die een verrassende kijk biedt op het materiële en immateriële erfgoed van de mijnbouw in Limburg en tal van andere gebieden in Europa. Door te verwijzen naar de titel van één van de meest bekende mijnwerkersliederen ooit – *16 Tons*, opgenomen in 1946 door Merle Travis – geeft *17 Ton* cijfermatig de 'mogelijkheid' aan om de traditionele ideeën over erfgoed 'met één ton te overtreffen'. We maken een onverwachte reis langs objecten en documenten die bewaard worden in musea, politiearchieven of familieschatten. Daarnaast zijn er installaties waarin uiteenlopende creatieve disciplines, verleden en toekomst met elkaar verweven zijn.

Het Steenkooltijdperk - Een Ondergrondse Geschiedenis van het Modernisme is een selectie historische kunstwerken die samen laten zien hoe steenkool en zijn wijdverbreide verbruik de moderne kunst hebben geïnspireerd en beïnvloed. Hoewel steenkool één van de belangrijkste factoren was die het maatschappelijk leven en het natuurlijk landschap in het industriële tijdperk bepaalden, beschouwen we het zelden als een bron van 'culturele' energie. Deze selectie kunstwerken van de late achttiende tot het begin van de eenentwintigste eeuw vormen samen een essay over de materiële kunstgeschiedenis van het modernisme. In tien hoofdstukken zien we hoe steenkool als brandstof, milieufactoor, fossiel en als industrie de artistieke productie beïnvloed heeft.

Poëzie van de Herstructurering presenteert nieuw en bestaand werk van hedendaagse kunstenaars die reflecteren over de hedendaagse arbeidsomstandigheden en de industriële productie. Het kapitalisme kan niet bestaan zonder voortdurend radicaal het productiesysteem te veranderen en daarmee ook de sociale verhoudingen. Onze manier van leven, én onze gevoeligheden en subjectieve kijk op de dingen, zijn in grote mate het resultaat van het vluchtige 'product' (en het residu) van dit onophoudelijk heroriënteren van het economische systeem. Dit deel van de tentoonstelling speelt in op de esthetische respons op de wereldwijde economische herstructurering van het productiesysteem aan het begin van de eenentwintigste eeuw. De werken van hedendaagse kunstenaars gaan in dialoog met de verschillende verborgen betekenissen in het historische gebouw van de kolnmijn van Waterschei. Dit deel van de tentoonstelling onderzoekt hoe poëzie zich verhoudt tot de steeds veranderende werkervaringen, tot de geografische verschuiving van bevolking en industrie, alsook tot de wereldwijde globalisatie van materiële en intellectuele processen.

EDITORIAL

Hedwig Fijen,
directeur Manifesta

Cuauhtémoc Medina,
Curator Manifesta 9

Katerina Gregos,
Co-curator Manifesta 9

Dawn Ades,
Co-curator Manifesta 9

Edgar Hermans,
Cultural Heritage Coordinator
Manifesta 9,
foto's: Kristof Vrancken

Manifesta 9: de enige rondreizende Europese Biënnale voor Hedendaagse Kunst

Een gesprek met Hedwig Fijen, oprichtster en directeur van Manifesta

Wat is het nomadische aspect van Manifesta?

Manifesta heeft geen vaste standplaats zoals de Documenta of de Biënnale van Venetië. Elke twee jaar wisselt ze van locatie in Europa. Dat is ook het spannende aan Manifesta. Je weet nooit waar ze opduikt. Meestal niet in een Europese hoofdstad, maar vooral in de periferie, in plaatsen die nog niet zo bekend zijn. Manifesta gaat altijd een dialoog aan met de plek, zodat de kunst die getoond wordt direct verband houdt met de locatie en de thematiek van die plek.

Wat is er Europees aan Manifesta?

Manifesta is een Europese biënnale, wat tot uiting komt in de Europese locaties die we aandoen en het onderzoek, elke twee jaar, naar de status en de kleur van het DNA van Europa. Kunstenaars, wetenschappers, filmmakers en andere culturele producers hebben vaak een haarscherpe blik op wat er in de wereld gebeurt. Dat betekent niet dat alles in Manifesta politiek is of vanuit een sociaal perspectief wordt bekeken. Manifesta is ontstaan aan het begin van de jaren 90 als reactie op politieke, economische en sociale veranderingen na het einde van de Koude Oorlog en de daaropvolgende stappen richting Europese integratie. Sinds die tijd heeft Manifesta zich ontwikkeld tot reizend platform voor beeldende kunst gericht op de dialoog tussen kunst en samenleving in Europa.

Wie kiest de gaststeden van Manifesta en hoe wordt je kandidaat voor een gaststad?

Soms ga ik als directeur van Manifesta zelf op zoek naar interessante gaststeden, die me opvallen omwille van hun rol in de Europese geschiedenis of omwille van het sociaal-geografische karakter en hun

positie in Europa. Soms benaderen gaststeden ons zelf met hun kandidatuur. Manifesta als stichting in Amsterdam heeft een eigen kantoor en een eigen staf van specialisten die zorgen voor de continuïteit van Manifesta, maar die ook als professional in de biënnale werken.

Hoe wordt een editie van Manifesta georganiseerd?

Kennis is het enige kapitaal dat we bezitten in Manifesta, omdat we een reizende biënnale zijn. Dat betekent dat we onze kennis en kunde goed moeten investeren. We starten daarom elke twee jaar met een nieuw lokaal en een hooggespecialiseerd, internationaal team en combineren deze tot een team dat samen met mij voor de uitvoering verantwoordelijk is. Sommige van de lokale mensen gaan met ons mee naar de volgende hoofdstad. Het is dus een werkelijk internationaal geregisseerd evenement. Elke twee jaar richten we een Nederlandse stichting op die garant staat voor een onafhankelijke en autonome positie van Manifesta. Na het project sluiten we de stichting weer. We streven absolute transparantie na en moeten ervoor zorgen dat iedere euro verantwoord en besteed wordt, daarom gaat de administratie via Nederland. Onze business case is heel sterk. Veel steden en regio's zijn er dan ook in geïnteresseerd om Manifesta als een catalysator naar hun stad te halen.

Hoeveel kosten de Manifesta's?

Afhankelijk van de grootte van de tentoonstellingen, de hoeveelheid kunstenaars, de locaties en het concept lopen de budgetten uiteen van 3,8 miljoen euro tot 5 miljoen euro. Zonder de kosten van het

verbouwen van de historische locaties, wat meestal door de gaststeden wordt gefinancierd. Elke twee jaar moeten we dus een redelijk groot budget voor elkaar krijgen waarvan 2/3 publieke lokale gelden en 1/3 private gelden, en dat is een hele klus. Voor artistieke opdrachten aan jonge kunstenaars in Manifesta is een vast bedrag uitgetrokken van minimaal 1 miljoen euro. Daarom willen zo veel jonge kunstenaars graag aan Manifesta deelnemen. In de toekomst streven we ernaar om meer private partijen bij Manifesta te betrekken. We zijn daartoe een Ambassadeursclub begonnen waarin verzamelaars zich voor Manifesta kunnen engageren.

Wie componeert het artistieke gedeelte van de biënnale Manifesta?

Manifesta wordt elke twee jaar samengesteld door een internationaal team van tentoonstellingsmakers die op basis van hun visie en ervaring gekozen worden. Middels een onderzoeksperiode in de gaststad mogen een aantal kandidaten een voorstel doen. Daarop wordt een kandidaat gekozen die een team samenstelt. De curatoren worden verondersteld nieuwe tentoonstellingsconcepten te ontwikkelen en na te denken over de wijze waarop een biënnale als Manifesta zich kan vernieuwen. Ook vragen we heel duidelijk om in het concept een link te maken naar de plaats waar Manifesta zich afspeelt. Zo kunnen we ook andere publieksgroepen interesseren dan alleen het professionele publiek. In de meeste Manifesta-biënnales is 60% van ons publiek regionaal en alleen 40% internationaal, eveneens omdat publieksbemiddeling en educatie zo belangrijk zijn voor Manifesta.

Manifesta 9: een unieke biënnale

Een gesprek met curator Cuauhtémoc Medina en co-curatoren Dawn Ades en Katerina Gregos

Wat is er speciaal aan Manifesta 9 in Genk?

Katerina Gregos: Deze editie van Manifesta is echt uniek. In de eerste plaats richt ze zich niet alleen op hedendaagse kunst en jonge kunstenaars, maar er is ook een historische dimensie. De tentoonstelling is verdeeld in drie delen. Er is een historische tentoonstelling (over de geschiedenis van de representatie en esthetische respons op het steenkooltijdperk, c. 1800-1960). Daarnaast is er een hedendaags gedeelte met bijdragen van negenendertig hedendaagse kunstenaars. En, ten slotte, is er een deel met erfgoed. We hebben heel erg veel geluk dat kunst-historicus en wetenschapper Dawn Ades deel uitmaakt van het team van curatoren. Zij brengt haar gigantische expertise mee voor het historisch gedeelte en dat is natuurlijk van primordiaal belang voor Manifesta 9.

In welke mate is Manifesta 9 een politieke tentoonstelling?

Cuauhtémoc Medina: Het project heeft inderdaad een politieke dimensie die

verwijst naar een dubbele contradictie. Enerzijds refereren we aan de achterhaalde categorie van de 'politieke kunst' — die ironisch genoeg ook een averechts effect heeft. Anderzijds is er de recente tendens om kunstenaars bij artistieke evenementen site-specifieke werken te laten maken, of werken die zich tot de lokale gemeenschap verhouden. Daarbij moeten die werken ook nog eens een maatschappelijk belang dienen door te fungeren als een soort 'direct action'. Wij gaan ervan uit dat cultuur en kunst werken doordat ze ons dingen laten overpeinzen en het 'gezond verstand' beïnvloeden - dat heeft inderdaad een belangrijk politiek effect.

Waarom wilden jullie ook historische kunstwerken in de tentoonstelling opnemen?

Medina: Het belangrijkste doel van de tentoonstelling is om uit te zoeken in welke mate een tentoonstelling als cultureel initiatief, als geheel, een benadering kan aanreiken voor wat er in de hedendaagse maatschappij leeft. Wat zijn de gevoeligheden van de maatschappij met

betrekking tot de historische omstandigheden die voortkomen uit de veranderingen in de productiewijzen in de hele wereld? In plaats van te eisen dat de kunstenaars een maatschappelijk effect nastreven, willen we dat de tentoonstelling fungeert als een culturele machine. Een machine die het denken van het publiek kan veranderen, en daarmee invloed heeft op de gewoonten van een lokale samenleving.

Dawn Ades, was het voor u een uitdaging om een dialoog aan te gaan met de mijnstreek in Belgisch Limburg?

Dawn Ades: Het is een uiterst interessante ervaring geweest. Een uitdaging zou ik het niet willen noemen, omdat wij als team aan het begin van het project heel uitgebreid kennis hebben kunnen maken met de mijn in Waterschei, het Mijndepot en het regionale erfgoed. Hoewel ik zelf in Engeland niet uit een mijnstreek kom, weet ik vrij veel over de steenkoolgebieden in het noordoosten (Yorkshire en het graafschap Durham) en over de

geschiedenis van de sluitingen in de jaren 80. Het naargeestige landschap van het postindustriële Engeland ken ik maar al te goed. Maar ik vond Limburg veel minder naargeestig dan ik had verwacht. Omdat ik wel iets wist over de situatie in Genk, de komst van de Fordfabriek en zo, kwam ik hier niet geheel onvoorbereid. Het is een gecompliceerde regio die misschien in het reine zal komen met het steenkoolverleden en niet zal proberen het met wortel en al te verwijderen, zoals elders gebeurd is.

U houdt zich bezig met 'de langdurige invloed van steenkool op de moderne sensibiliteit en de nasleep daarvan'. Kunt u uitleggen wat dat inhoudt?

Ades: In dit opzicht is de tentoonstelling echt een verkenning. Onze poging om te onderzoeken welke invloed steenkool, vanaf het begin van de Industriële Revolutie in de achttiende eeuw tot nu heden, heeft gehad op kunst en esthetica, heeft geleid tot een nieuwe kijk op de moderne sensibiliteit. Daarvan zijn vele

voorbeelden te geven. Zo werd de houding tegenover het landschap beïnvloed door de Industriële Revolutie, ook daarna nog, in de postindustriële tijd.

Wat voor effect kan Manifesta 9 volgens jullie hebben op de bezoeker?

Medina: We willen het format van de biënnale gebruiken om reacties van het publiek uit te lokken en de dilemma's van de vroegere en huidige industriële tijdperken aan de orde te stellen. We hopen dat door reflectie over cultuur, de kunst een rol kan spelen in het uitdagen en transformeren van politieke hegemonieën.

WATERSCHEI

Erfgoed als integraal onderdeel van de Europese Biënnale voor Hedendaagse Kunst

Een gesprek met Edgar Hermans, Cultural Heritage Coordinator

Wat dacht u toen u hoorde dat er een afdeling erfgoed zou komen bij Manifesta 9?

Zoals iedereen was ik verrast, aangezien Manifesta een biënnale voor hedendaagse kunst is. Maar het unieke concept van curator Cuauhtémoc Medina, waarin naast de hedendaagse kunst een belangrijke plaats wordt ingeruimd voor erfgoed en historische kunst, is heel overtuigend. Ik denk dat veel mensen na hun bezoek aan de biënnale zich zullen afvragen waarom dit nog niet eerder gebeurt is.

Hebben de erfgoedobjecten op de tentoonstelling allemaal te maken met het verleden?

Ja zeker, en niet zomaar met het verleden, maar meer specifiek met de geschiedenis van de steenkoolindustrie. Erfgoed moet hier gezien worden als veel meer dan alleen maar de gebruiksvoorwerpen die uit de mijnen komen. Er is veel cultureel en sociaal erfgoed dat misschien nog belangrijker is dan het materiële erfgoed dat de industrie heeft nagelaten.

Welke rol spelen al die verschillende dagelijkse gebruiksvorwerpen in deze context?

De zeventien kleine tentoonstellingen op de afdeling erfgoed tonen aan hoe ingrijpend deze korte maar intense industriële periode geweest is. Ze laten zien dat er vele veranderingen op cultureel en sociaal vlak zijn geweest waarvan de mensen in onze tijd zich niet eens bewust zijn. Hopelijk zullen ze ook de bezoekers en de

lokale mensen die zich inzetten voor het behoud van het erfgoed inspireren om met andere ogen naar 'hun' erfgoed te gaan kijken. Kijk maar eens naar de Turkse bidmatjes. Tegenwoordig eten we allemaal kebab en pizza, maar velen zijn intussen vergeten dat zonder de steenkoolindustrie er geen Turkse, Italiaanse of Griekse gemeenschappen zouden zijn geweest in Limburg. Veel cultureel en sociaal erfgoed dat intussen gemeengoed is geworden, is afkomstig van de migrantengemeenschappen.

Denkt u dat de erfgoedobjecten voor de lokale bevolking een brug kunnen vormen naar de hedendaagse kunst?

Dat hopen we zeker, en niet alleen voor de lokale bevolking. Het geldt trouwens ook voor de historische werken. Hedendaagse kunst is dikwijls conceptueel, filosofisch of zelfs erg gesloten en vraagt van de toeschouwer niet alleen een zeker inlevingsvermogen, maar dikwijls ook een bepaald kennisniveau. De afdelingen Erfgoed en Historische Kunst van Manifesta 9 zullen ongetwijfeld veel mensen die geen ervaring hebben met hedendaagse kunst inspireren om een inspanning te doen en te ontdekken hoe boeiend en verrkend kunst wel kan zijn.

Voormalige mijn Waterschei, Genk. Foto: Kristof Vrancken

Turkse Unie, bidmatjes van de eerste generatie Turkse immigranten, jaren 1950-1960. Foto: Kristof Vrancken

Charlie De Keersmaecker, Rocco Granata, 2011

Manifesta 9 in Waterschei, Genk

Een vooraanstaand historisch monument van de industrialisatie

Het hoofdgebouw van de Steenkoolmijn van Waterschei, officieel de Kolenmijn André Dumont, vernoemd naar de ontdekker van de steenkool in Limburg, werd voltooid in 1924. In 1987 sloot de mijn haar deuren en werd het complex onderzocht. Op basis van haar architecturale waarde en afgewogen tegenover de andere mijnen werden er vier gebouwen als erfgoed geklasseerd en beschermd: het hoofdgebouw met de overdekte mijnwerkersbrug die naar een van de overgebleven schachten leidt, en het ventilatie- en machinegebouw. De overige infrastructuur werd radicaal met de grond gelijk gemaakt, wat een gigantische open vlakke creëerde en sindsdien de terrils (steenbergen) in het landschap accentueert.

Kenmerkend voor het gehele mijncomplex — een ontwerp van Gaston Vautourenne — was de consequent volgehouden art-decobouwstijl. Het hoofdgebouw vormde het paradedepot van het complex, met een toren ter accentuering, als ware het een kathedraal van de industrie. Zowel mijnwerkers, administratief personeel als directieleden passeerden hier de revue. Met z'n 23.000 m² oppervlakte verdeeld over vier verdiepingen bood

het complex ruimte aan bureaus, vergaderruimtes, badzalen, kleedkamers, materiaaldepots, etc. Het gebouw was zeer functioneel opgedeelde met een groene linker vleugel voor de mijnwerkers en een gele rechtervleugel voor de administratie.

Van de precieze indeling van het hoofdgebouw is niet veel overgebleven, alleen de kleurindeling bleef intact. Bureaus, meubilair, douches, materiaal, alles werd uit het gebouw weggehaald, met het oog op een snelle en efficiënte heroriëntering. Omdat de visie op de toekomstige functie van het overgebleven (en beschermde) gebouwcomplex en het hoofdgebouw steeds veranderde, rest vandaag een kaal interieur. Zo goed als alle wanden werden weggehaald waardoor slechts het betonnen skelet is overgebleven. Alleen hier en daar zijn er nog restanten van het imposante art-deco-interieur terug te vinden. Het vergt daarom veel verbeeldingskracht om het oorspronkelijke gebouw in functie voor de geest te halen.

MANIFESTA 9

Janet Buckle, *Hatfield: A Working Colliery*
© Janet Buckle

Janet Buckle
geb. 1945, South Yorkshire, Groot-Brittannië; woont en werkt in Doncaster, Groot-Brittannië.

Hatfield – A Working Colliery, n.d. Olieverf op hout, 110 x 145 cm.

Hatfield is een van de laatste actieve steenkoolmijnen in Yorkshire. Het industriële landschap, voornamelijk het landschap ontstaan door mijnontginning, vormt de rode draad in het werk van Buckle. Ze is gefascineerd door 'de vreemde kleuren van deze maanlandschappen' (McManners and Wales 2002:186). Hier herinnert de rode hemel aan de helse nachtsceën van Coalbrookdale, afgebeeld door de Loutherboung. De eenvoudige volumes krijgen een zekere zwaarte mee door het lage perspectief en weerspiegelen op die manier het sublieme.

'In tegenstelling tot de meeste tentoonstellingen die het onderwerp 'kunst en steenkool' behandelden, biedt deze tentoonstelling geen geïllustreerd historisch overzicht van de mijnbouw, maar behandelt de visuele transformaties die steenkool heeft veroorzaakt binnen de geschiedenis van de kunst van het einde van de 18de eeuw tot nu.'

Professor Dawn Ades (Groot-Brittannië), Co-curator Manifesta 9

Claire Fontaine, *The House of Energetic Culture*, 2012, © de kunstenaars.

Claire Fontaine
Sinds 2004, Parijs, Frankrijk; woont en werkt in Parijs, Frankrijk.

The House of Energetic Culture, 2012. Dubbel en driedubbel neoglas op aluminium constructie, aluminium raamwerk, transformators, flitseenheden en kabelwerk, ongeveer 10,1 x 21,75 m.

Claire Fontaine brengt de recente geschiedenis van Pripjat aan het licht, een stad die is opgericht in 1970 en op drie kilometer afstand ligt van Tsjernobyl. Na de nucleaire ramp werden alle inwoners van Pripjat geëvacueerd. Oit was de stad echter het symbool van een heel specifieke droom van Russische vooruitgang, namelijk zelfvoorzienend in het opwekken van energie. Pripjat werd bestempeld als een 'modelstad' naar Sovjetnormen. Alle inwoners werkten in de kerncentrale. Het cultuurhuis was niet alleen een plaats waar culturele evenementen plaatsvonden, maar waar ook de lokale bevolking bijeenkwam. Zij genoten een heel hoog inkomen en behoorden tot de rijkste inwoners van de Sovjet-Unie. In alle bestaande foto's van het cultuurhuis is het licht gedooft. In de tentoonstelling doet het neonlicht dienst als herinnering aan de ramp of als een waarschuwing die te laat komt. Het voortdurende gevaar dat nucleaire rampen vormen, maakt deel uit van een ondraaglijke noodtoestand die veeleer regel is dan uitzondering.

'De geschiedenis van Genk, deze voormalige industriële regio waar in een later stadium economische hervormingen hebben plaatsgevonden in de nasleep van de sluiting van de mijnen heeft ons ertoe aangezet na te denken over al deze belangrijke vragen die niet alleen de economie, de arbeidersklasse en sociale relaties beïnvloeden, maar ook over zeer belangrijke milieukwesties.'

Katerina Gregos (Griekenland), Co-curator Manifesta 9

Ni Haifeng, *Para-Production*, 2012, Foto: Kristof Vrancken

Ni Haifeng
geb. 1964, Zhoushan, China; woont en werkt in Amsterdam, Nederland

Para-Production, 2008–2012. Textiel, naaimachines, variabele afmetingen.

Voor *Para-Production* liet Ni enkele tonnen textielresten aan elkaar naaien, zodat er een groot, massief, nutteloos object ontstond, waarmee hij het productieproces belangrijker maakte dan het eindproduct.

Ontdek C-mine in Winterslag, Genk

Een bezoek aan Manifesta 9 moet zeker worden gecombineerd met een bezoek aan C-mine, een voormalige Genkse mijn met een indrukwekkend industrieel erfgoed. C-mine staat voor een geslaagde symbiose tussen industrieel erfgoed en hedendaagse creativiteit. Wandel over het terrein met zijn monumentale architectuur, dwaal door het energiegebouw met zijn imposante barenzaal, compressorenhal en ophaalgebouwen en ontdek daarin unieke artistieke- en designprojecten, waag je in het magazijngebouw in de broosheid van de keramiekgalerij Studio Pieter Stockmans, of verken de omgeving met zijn overheerlijke multiculturele restaurantjes. En vooral: laat je meevoeren door C-mine expeditie.

C-mine expeditie laat je het mijnverleden op een wonderlijke manier beleven. Een imposante ventilator verwelkomt je en voert je mee door ondergrondse gangen waar hedendaagse installaties je op een verrassende wijze het mijnverleden oproepen. Proef de atmosfeer van deze mysterieuze gangen en ga de uitdaging aan om de meer dan 60 meter hoge schachtbok te beklimmen en geniet daar van een schitterend uitzicht. Breng je je kinderen mee, speel dan zeker het mijnspeel Cyriel de Krekel. C-mine kun je verkennen, ofwel individueel aan de hand van een ontdekkingskaart of Ipod, ofwel onder begeleiding van een gids. Vanuit C-mine kun je het terrein van de mijn ontdekken, of via de ingrediëntentocht genieten van de beste ingrediënten uit de zuidelijke keuken. Trek je liever wat meer tijd uit, dan kun je vanuit C-mine met de vespa en het roadbook van Delizzio Genk XL op pad langs 30 hotspots met tips voor hapjes en gezelligheid onderweg.

Praktisch: C-mine expeditie kun je tot november bezoeken van dinsdag tot zondag van 10u tot 17u. C-mine is vrij toegankelijk, het toeristische bezoekersonthaal is open alle dagen van 10u-17u, maandag 13u-17u. Meer info: C-mine bezoekersonthaal, C-mine 10 b2, 3600 Genk, tel 0032 89 65 44 90 – c-minebezoekersonthaal@genk.be – www.c-mine.be

C-mine expeditie, Foto: Hugo Thomassen

GENK

Irma Boom en Johan Pijnappel, *Think Book*, 1996-1896, © de kunstenaars.

Irma Boom & Johan Pijnappel
Boom geb. 1960, Lochem, Nederland; woont en werkt in Amsterdam, Nederland. Pijnappel geb. 1958, Gendt, Nederland; woont en werkt in Mumbai, India

Thoughts on a Think Book, 2012-1991 en *Think Book*, 1996-1896, SHV Holdings, Netherlands, 1996.

Boom en Pijnappel staan stil bij hun herinnering aan het maken van *Think Book* (1996-1896), een 2136 pagina's tellend jubileumboek waarin een subjectieve geschiedenis van de Steenkolen Handels Vereeniging (SHV) wordt gedocumenteerd.

'Ik vind het belangrijk om het interesseveld van mensen te verruimen en hen te betrekken. Zo komt er een collectieve ervaring tot stand. Wat zo bijzonder is aan Manifesta is dat alles op een enkel moment moet plaatsvinden. De tentoonstelling keert nooit terug naar dezelfde locatie en kan zich dus niet richten op een terugkerend publiek.'

Cuauihtémoc Medina, Curator Manifesta 9

Economie, kunst en design in industriële mijnkathedralen

Genk, is een mijnwerkersgemeente die evolueerde tot derde industriepool in Vlaanderen en in het jaar 2000 de stadstitel verloor. Het lijkt wel of die stadstitel Genk in een hogere versnelling bracht.

Een eerder grauw en onpersoonlijk imago, onbekend, tenzij voor de voetballiefhebbers en dat zijn er niet weinig, waren lang de kenmerken van deze multiculturele stad met zijn 65 000 inwoners. Tegenwoordig verrast Genk door de talrijke initiatieven die de stad op diverse terreinen neemt.

Uitgedaagd door de problemen van de mijnsluiting, gevolgd door herstructureringen in de automobielenijverheid stond de stad voor het dilemma: evolueren tot een sociale probleemstad of inzetten op ondernemerschap dat van Genk een andere stad moest maken.

Genk beseft dat de stad vooral behoefte heeft aan creativiteit en menselijk innovatiepotentieel als dragers voor de transformatie van de stad. De stad koos er dan ook resoluut voor om de oude mijnsites met respect voor het verleden een nieuwe betekenisvolle functie te geven. De oude mijnsites zijn de trekkers van het nieuwe Genk.

De voormalige mijnsite van Winterslag met zijn indrukwekkend industrieel erfgoed, werd omgevormd tot C-mine. C-mine clustert diverse projecten op gebied van creativiteit, van hoger onderwijs tot artistieke creatie en creatief ondernemerschap. C-mine wil creativiteit prikkelen, nieuwe inzichten genereren en vandaaruit innovaties op gang brengen. Creativiteit brengt mensen in beweging, daarom heeft C-mine een aanbod voor iedereen, zowel voor cultuurozoekers als voor leken, zowel voor ondernemers als voor kunstenaars. In korte tijd werd C-mine een nest waar diverse initiatiefnemers nieuwe projecten uitbroeden, een drukbeleeft plek die blikvangende projecten aantrekt. De voormalige mijnsite van Waterschei, nu Thor Park geheten, moet aanjager worden voor kennis-economie. Samen met de Universitaire associaties van Leuven en Hasselt en andere private en publieke partners ontwikkelt Genk hier een hoogwaardig bedrijventpark met wetenschapspark. EnergyVille, een Europees erkend onderzoeksinstituut op het gebied van geavanceerd energie-onderzoek en businessdevelopment koos het terrein uit als centrale plek van waaruit 200 onderzoekers zullen werken aan ontwikkelingen op het gebied van smart cities.

Creatieve innovatie op C-mine, technologisch ondernemerschap op het Thor Park, het lijken twee tegenpolen in de stad. Niets is minder waar, de stad is ervan overtuigd dat het juist de koppeling tussen technologische en creatieve innovatie is die zorgt voor toekomstgericht ondernemerschap. Het stimuleren van interactie tussen beide is voor de stad dan ook een permanent actiepunt.

Genk is onmiskenbaar een stad in transformatie, een stad die open staat voor onderzoek, confrontatie en dialoog. Manifesta, dat een artistieke dialoog aangaat tussen heden en verleden, tussen het sociale en het economische, past binnen het zoekproces

van Genk naar nieuwe inzichten en ontwikkelingsmogelijkheden. De synergie tussen het stadsdenken en de visie van Manifesta, gecombineerd met het prachtige mijn-erfgoed zorgden ervoor dat Genk Manifesta er moeiteloos van kon overtuigen om neer te strijken op het Thor Park, een locatie in volle transitie.

Met 'Manifesta 9 meets C-mine' creëert Genk deze zomer een boeiend belevingsaanbod, een artistieke confrontatie, die onder andere via The Machine ook linken legt naar de nieuwe maakindustrie. En dat alles samengebracht in indrukwekkend monumentaal industrieel erfgoed.

C-mine: creativiteit is een ander woord voor durf

G_MINE

Zomer-programma C-mine

Tijdens Manifesta 9 zetten ook de C-mine partners hun huizen open en nemen met een bijzonder programma aan tentoonstellingen deel aan de Manifesta 9 Parallel Events.

The Machine

The Machine

Design Hub Limburg brengt in de ruimtes van het C-mine Designcentrum de tentoonstelling *The Machine: Designing a new industrial revolution*. Het hoogtepunt en de limieten van het digitale tijdperk zijn bijna bereikt. *The Machine* is back. Ontwerpers gaan opnieuw op zoek naar manieren om zelf te produceren. Ze maken hiervoor gebruik van de nieuwste technologieën en machines: 3D-scanners, -tekenprogramma's en -printers zorgen ervoor dat iedereen een object kan ontwerpen en produceren. Met *The Machine* tonen we hoe de nieuwe machines ons leven en onze maatschappij in de toekomst vorm zullen geven. Naast deze interactieve tentoonstelling wordt er een uitgebreid randprogramma ontwikkeld met performances, workshops, filmvoorstellingen voor studenten, bezoekers, ontwerpers, kinderen, buurtbewoners en bedrijfsleiders.

Deelnemende designers: Juan Montero Valdes (ES/GB), Mischer Traxler (AT), Tal Erez (IL), Thomas Vailly (FR), Thomas Maincent (BE), Studio Homunculus (NL), Unfold (BE), Eugenia Morpurgo (IT), Maya Ben David (IL), Italy Ohaly (IL), Christian fiebig (DE), RefabrieK/manystudio (NL), forma fantasma (IT/NL).

The Machine, een tentoonstellingsproject van Design Hub Limburg, is samengesteld en geproduceerd door Z33, Design Platform Limburg en C-mine/stad Genk. De tentoonstelling loopt van 1 juni tot 7 oktober 2012. www.the-machine.be
Openingsuren: maandag gesloten, dinsdag tot zondag 11 – 18 uur, vrijdag 11 – 20 uur.

Sofie Muller - Black Out

De tentoonstelling *Black-out* brengt het recente werk van Sofie Muller samen op C-mine, de voormalige mijn van Winterslag. In haar recente werk verkent Sofie Muller (1974, woont en werkt in Gent) de expressieve en inhoudelijke mogelijkheden van verbranding steeds verder, met solitaire figuren als Clarysse, Brandt en Oscar. Ook de figuur van Sint-Barbara, beschermvrouw van de mijnwerkers, voegt Sofie Muller in *Black-out* aan haar oeuvre toe. De rooktekeningen completeren de artistieke plot, waarin de personages getuigen van eenzelfde innerlijk mankement of litteken, eenzelfde inherente complexiteit en contradictie. Geen vanzelfsprekende stereotypen, maar een ingewikkeld doolhof van verzet en berusting, vertwijfeling en zekerheid. *Black-out* – in enge zin een geestelijke kortsluiting - krijgt in de tentoonstelling een bredere draagwijdte, met verwijzing naar lacunes in het collectieve geheugen en verdrongen herinneringen van pijn, schaamte en eenzaamheid. Gehuld in gebeeldhouwde schoonheid bevatten de werken van Sofie Muller altijd een donkere kern.

Black-out is te zien in de tentoonstellingsgalerie tot en met 12 augustus. Vervolgens nemen de hoofdrolspelers tot 30 september elders een plek in op C-mine.

De tentoonstelling is gratis te bezoeken van 2 juni tot en met 30 september 2012, dagelijks (behalve op feestdagen) van 10 tot 17 uur, tot en met 12 augustus 2012. www.cminecultuurcentrum.be, www.sofiemuller.be, www.geukensdevil.com

Sofie Müller - Black out, Foto: Hugo Thomassen

Lara Mennes, Foto: Hugo Thomassen

G_MINE

Lara Mennes

De jonge Antwerpse kunstenaar Lara Mennes won in 2009 de prestigieuze Prijs Jonge Belgische Schilderkunst met *Cité*, foto's die ze maakte in Winterslag. In de tentoonstelling in de galerie van C-mine cultuurcentrum toont ze dit werk, maar ook nieuw werk. Lara Mennes gaat in haar foto's op zoek naar het geheugen van plekken, naar een verleden dat zich mondjesmaat laat ontdekken maar toch subtiel zichtbaar is gebleven in de architectuur. Vaak gaat het om details, om achtergelaten dingen die verdwijnen zodra het gebouw gerenoveerd of afgebroken wordt. In haar nieuw werk *Capturing the sensible* en *Het lelijkste land ter wereld* gaat ze verder op de ingeslagen weg en toont werk dat haar manier van kijken verfijnt en verdiept. Ook voor dit nieuwe werk liet ze zich inspireren door Limburgse plekken en maakte ze o.a. een serie foto's in het leegstaande ziekenhuis van Genk, een plek die in het collectief geheugen van de streek een belangrijke plaats inneemt.

Lara Mennes (1982, BE) studeerde fotografie aan Sint-Lukas in Brussel, Kunstgeschiedenis & Archeologie aan de Vrije Universiteit Brussel en Fine Arts aan het Central Saint Martins College of Art and Design, University of the Arts in Londen.

De tentoonstelling is gratis te bezoeken van 20 augustus tot en met 14 oktober 2012, dagelijks van 10 – 17 uur. Opening op zondag 19 augustus om 15 uur. www.cminecultuurcentrum.be, www.laramennes.be

Krachten/forces

Onder de titel *Krachten/forces* loopt in Studio Pieter Stockmans een tentoonstelling van Hugo Duchateau, Ado Hamelryck en Piet Stockmans. De tentoonstellingsruimte en het atelier alleen al zijn het bezoeken meer dan waard, maar speciaal voor deze Manifesta-periode brengen Piet Stockmans, Hugo Duchateau en Ado Hamelryck een reeks kunstwerken. Die werken zijn dan ook verbonden met deze ruimtes en het materiaal dat in de ruimtes werd verwerkt.

Te bezoeken van 2 juni tot 30 september 2012, op donderdag, vrijdag, zaterdag en zondag, telkens van 14 tot 17 uur. www.pietstockmans.com

Kunstenarsdorp

Jonge kunstenaars vanuit de hele wereld kamperen van 21 tot en met 25 augustus 2012 in het internationaal kunstenaarsdorp op C-mine. Ze krijgen er professionele feedback op hun oeuvre van een internationaal team van curatoren, critici, kunstenaars, museumdirecteuren, galeriehouders en verzamelaars. Bezoekers kunnen na inschrijving deelnemen aan *meet and greets* met kunstenaars, workshops, lezingen, tentoonstellingsbezoeken (o.a. aan Manifesta 9), concerten én elke avond aan de gezellige gezamenlijke maaltijd in het kunstendorp.

Het C-mine kunstenaarsdorp is een initiatief van kunstplatform WARP, stad Genk, Kunstenplatform Limburg, fLACC (werkplaats voor beeldende kunstenaars) en Kunstenloket. Info, programma en inschrijvingen: www.warp-art.be

Volkskeuken

Hotel Carbon, Genk

Best of Exit

De Media, Arts and Design faculty toont met *The best of EXIT 2012* in eigen huis een selectie van de beste eindwerken van de masterstudenten van de Media, Arts & Designfaculty. Dit moderne gebouw werd op een unieke wijze ingepast in het historische erfgoed van de mijn en is op zichzelf al het bezoeken waard.

Voor meer informatie: www.mad-fac.be

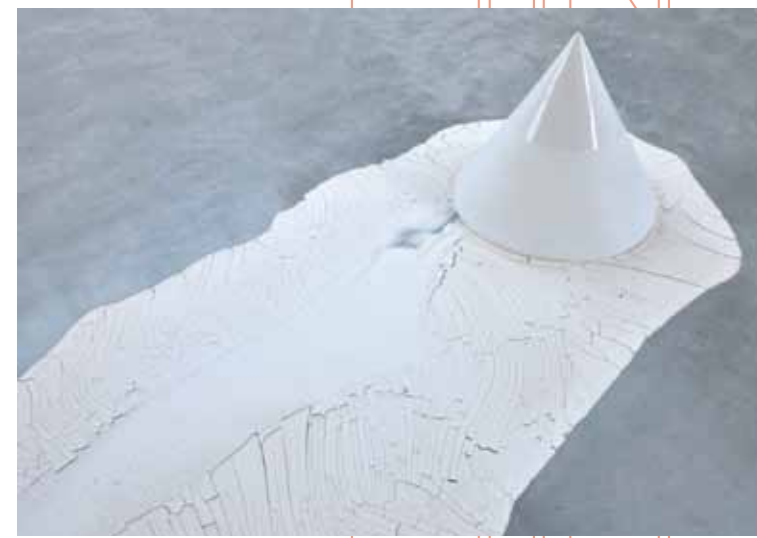
Hidden Places

Vennestraat, Hidden places and identities beweegt zich tussen twee polen: territoriale en menselijke identiteit. Hierbij verwijst 'Hidden places' naar een groen en/of post-industrieel erfgoed en 'Identities' naar de zeer diverse bewoners van de wijk. In Galleriet (Vennestraat 187) brengen de Finse kalligrafe Vivan Majevski en de Genkse fotograaf Karel van Gerven de vennen tot in de Vennestraat. Maar ook Fins design wordt gepresenteerd. In Cinéma Victoria (Vennestraat 114) presenteert de Italiaanse kunstenaar Vittorio Mortarotti een multimediale installatie rond het thema van migratie. In de hal van de cinema creëert ZimmerFrei een stereoscopisch beeld op de vennen. Iedere zaterdag in september nemen diverse kunstenaars deel aan de versmarkt op de Vennestraat en wordt er ook een picknick op C-mine georganiseerd i.s.m. de marktkramers.

De deelnemende kunstenaars zijn Meryll Hardt (Frankrijk), Carole Louis (België), Aurora Meccanica (Italië), Younes Rahmoun (Marokko), Karim Rafi (Marokko), Fatma Bucak (Turkije) en Denicolai & Provoost (Italië/België). De groene plekken - Schlammbeekens, de Vennen, wijngaard, citétuin - worden iedere zaterdag in september opengesteld. Geraldine & Roberto (Frankrijk/Italië) en Marguerita Kahl (Italië) stellen hun projecten tentoon in de wijngaard. www.galleriet.be

Krachten/forces, Piet Stockmans

Krachten/forces, Piet Stockmans

Verblijven in Genk

Combineer een bezoek aan Manifesta 9 en C-mine met een verblijf in Genk, de stad beschikt over een variëteit aan kwaliteitsvolle hotels gaande van een designhotel tot golfhotel en jeugdherberg. Ook op culinair vlak laat Genk je alle hoeken van de wereld ontdekken, je kunt er genieten van de eenvoudige heerlijkheden van de talrijke multi-culturele restaurants of je gastronomisch laten verwennen in een toprestaurant. Genk is bovendien een goede uitvalsbasis voor een bezoek aan andere interessante steden zoals Maastricht (20 km) en Hasselt (15 km). www.uitingenk.be

B&B La Mine Coline, Genk

MANIFESTA 9

Manifesta 9 Parallel Events Programma

www.parallelevents9.eu

Zoals gebruikelijk gaat ook deze editie van Manifesta gepaard met een parallel maar onafhankelijk programma van activiteiten.

Meer dan 90 projecten vormen samen het Parallel Events Programma van Manifesta 9. Ze spreiden zich uit over de hele Limburgse EU-regio. Zowel in Belgisch Limburg als in de aangrenzende gebieden in Nederlands Limburg, Duits Rijnland en Wallonië, in grote steden en kleine dorpen, doen instellingen, organisaties en individuele kunstenaars mee.

Een greep uit de Parallel Events

Couleur radicaal, in het spoor van de Heerlense avant-garde, Timmerfabriek, Maastricht:

De tentoonstelling, een samenwerking tussen Schunk* en Marres Projects, treedt op basis van een reeks 'herinneringen' in het spoor van de avant-garde in Heerlen en verkent hoe de universalistische principes van het modernisme van invloed zijn geweest op lokale ontwikkelingen. Met werk van Lucebert, Bram van Velde, Marlène Dumas, Luc Tuymans, Marc Mulders e.a.

DUMONT 20 – 90, André Dumontlaan, Genk

In een tijdelijke artistieke buurt leven meer dan 85 professionele en amateurkunstenaars vreedzaam met elkaar.

MANIFESTAANWEZIG / MANIFESTLYPRESENT, Then, Today, Tomorrow, Forum Triangulaire, Kasteel Oud-Rekem (BE)

Curator Annemie Van Laethem stelt het vrijwaren van de identiteit en de artistieke vrijheid van de kunstenaar centraal. Met o.m. Ai Weiwei, Hadassah Emmerich, Ni Haifeng, Ilya Kabakov, Martin Kippenberger, Kyoko Murase, Otobong Nkanga, Honoré d'O, Chéri Samba, Wilhelm Sasnal, Koen Vanmechelen, Rinus Van De Velde.

Kristof Luyckx & Tim Enthoven, Alley Art Gallery Hasselt:

Het werk van de Belg Kristof Luyckx (1981) vertegenwoordigt de nieuwe digitale school. De Nederlander Tim Enthoven (1985) werd gevormd door

Renaissance-grootmeesters te kopiëren. Deze twee uitersten worden verenigd in illustere illustraties.

OPENAIRS - Inflatable monumental sculptures in the historical centre of Liège, Luik:

Zeven opblaasbare sculpturen worden geïnstalleerd in de straten en binnenpleinen van Luik.

Phylidia Barlow, Ludwig Forum für Internationale Kunst, Aken:

Phylidia Barlow, winnares van de Aachen Art Prize 2012, toont zeven werken die ze speciaal voor deze ruimte maakte.

Taxi Détour, Maastricht-Genk:

Taxi Détour biedt met zijn 8 auto's en 20 kunstenaars

een uitzonderlijke service. Tijdens een aantal gedenkwaardige ritten tussen Maastricht en Genk, reis je niet enkel door de ruimte maar ook door de tijd. De relatie tussen heden en verleden wordt geactiveerd door middel van performances met verschillende verteltechnieken.

Uit de keuken van Het Domein / CC Maasmechelen... Het Domein, Sittard

Project rond de actuele vraagstelling 'wie wat waar wanneer' kunst, in deze tijd van grote veranderingen. In een multi media installatie met o.a. een keuken brengen Juul Sadée en Han Rameckers mensen uit alle hoeken van de samenleving samen binnen een artistieke situatie, met happenings, debatten en artistieke activiteiten.

Voormalige mijn Waterschei, Genk. Foto: Thijs de Lange

Bezoek Manifesta 9 in Genk België

Speciaal voor u organiseert de Vrije Academie een verdiepend college bij de reizende Europese biënnale voor hedendaagse kunst: Manifesta 9!

Locatie	Genk (België)
Datum	Zondag 15 juli
Programma	11:30 Ontvangst met koffie 12:00-13:00 lezing 14:00-15:00 lezing
Kosten	€ 37,50 (inclusief entree & koffie, excl. lunch)
Inschrijven	www.vrijeacademie.nl

Groepen

Denkt u aan een bezoek aan Manifesta 9 met uw school, bedrijf, vriendenvereniging of welke andere groep dan ook, neem dan zeker een kijkje bij onze programma's voor groepen. Manifesta 9 heeft speciale tarieven voor groepen van 10 of meer personen die op voorhand boeken. Tarieven zijn inclusief entree en rondleiding.

Voor meer informatie, vragen of reserveringen: web: www.manifesta9.org
tel.: 0032 (0) 89 710 444
e-mail: mediation@manifesta9.org

Manifesta 9 Praktisch

Locatie
André Dumontlaan, Waterschei Mijn, Genk, Provincie Limburg (België)

Data
2 juni – 30 september 2012

Openingstijden
Maandag: Gesloten
Dinsdag - Zondag: 10h00 - 19h00
Vrijdag: 10h00 - 22h00
Familiewoensdagen: woensdag, 4 en 18 juli 2012, 1 en 15 augustus 2012
Aparte openingsuren voor groepen zijn bespreekbaar

Tickets
dagticket: 10 euro / reductietarief: 6 euro
Gratis toegang*: Kinderen (-12), kaarthouders ICOM en CIMAM, leerkrachten / docenten met hun school
Reductie*: Jeugd (12-26), Senioren (+65), kaarthouders Visual Arts Flanders, personen met een handicap**
*Op vertoning van een geldige identiteitsbewijs of legitimatie
** Geen identiteitsbewijs of legitimatie nodig

Extra informatie over groepstarieven, rondleidingen, andere ticketformules en verblijfsarrangementen vindt u op www.manifesta9.org

Impressum

Manifesta 9 is een initiatief van de Stichting Manifesta (Nederland) en de provincie Limburg (België) ondersteund door de stad Genk (België).

Manifesta 9
Dennenstraat 5
3600 Genk
Belgium / België
Tel.: +32 89 71 04 40
E-mail: m9@manifesta.org
Web: www.manifesta9.org

Manifesta Foundation
Prinsengracht 175 hs
1015 DS Amsterdam
The Netherlands / Nederland
Tel.: +31.20.67211435
Fax.: +31.20.4700073
E-mail: secretariat@manifesta.org
www.manifesta.org

Manifesta Directeur: Hedwig Fijen
Hoofd Communicatie Manifesta 9: Kathrin Luz

Krant Team:
Daniel Bouw (redactie)
Karen Swyngedauw (redactie)
Adrienne Peters (traffic management inhoud)
Diana Hillesheim (traffic management design)
Lotte Haagsma (proofreading)
Thonik, i.s.m. Nine Fluitsma (grafisch ontwerp)

Grafisch Ontwerp: Thonik, Amsterdam

Copyright
© 2012 Kunstenaars, Auteurs, Curatoren
© 2012 Internationale Stichting Manifesta, Manifesta 9 Genk, Limburg (België)

Initiators

Supporters

Sponsors

Institutional partners

